

Зоран РИСТОВИЋ*

Др ДУШАН ЈОВАНОВ МАРТИНОВИЋ О РОДНОМ МЕСТУ, СВОЈИМ БРАТСТВЕНИЦИМА И ПЛЕМЕНИЦИМА МАРТИНОВИЋИМА

Пре готово три деценије упознао сам др Душана Ј. Мартиновића. Године 1976. саградио сам породичну кућу на Горничу. (Горнич је питома оаза и заселак историјског места Бајица, покрај Цетиња.) Тада сам под утицајем колеге Здравка Мартиновића, директора Зеничког позоришта, одлучио са супругом, да у непосредној близини његове родитељске куће, саградим кућу у коју сам повремено долазио за време годишњих одмора. Касније сам — последице пензионисања у Новом Саду (1996), дошао на Горнич да стално боравим.

Здравко Стевов Мартиновић ме је упознао са др Душаном Јовановим и то наше познанство је временом прерасло у право пријатељство. Пратио сам његово богато и разноврсно стручно и научно стварање. Редовно ми је поклањао своје књиге којих је већ изашло на свет преко педесет. Дивио сам се његовој енергији и љубави према Цетињу, родним Бајицама и његовим истакнутим појединцима. Ценим да та проблематика, као важан сегмент о његовом вишегодишњем интересовању и научној преокупацији — заслужује да се обради, да се о њој каже реч-две у Зборнику радова Црногорске академије наука и умјетности, посвећеном њему у част — поводом седамдесето годишњице живота и плодног стваралаштва. Пошто је проф. др Ђорђе Борозан, директор Историјског института у Подгорици — као Цетињанин, прихватио да о др Душану Мартиновићу напише меродавно о његових шест-седам књига о Цетињу, ја сам се са посебним

* Бивши редитељ и драматург Народног позоришта у Зеници и Српског народног позоришта у Новом Саду.

задовољством одлучио да пишем о његовом истраживању и објављеним текстовима које је посветио Бајицама.

Године 1978. др Мартиновић је уредио *Споменицу тринаестојулске прославе у Бајицама* (Цетиње — Бајице, 1980). Могуће је да га је она инспирисала да у више наврата интерпретира револуционарни рад овог истакнутог историјског места, да пише о познатој Бајичкој резолуцији, да обрађује спомен-обележја Народноослободилачког рата и народне револуције 1941-1945. године, да подсећа на борце и жртве фашистичког терора овог партизанског села, напосе о четворици народних хероја: др Станку Никову Мартиновићу, Марку Савову Мартиновићу — црногорском Матросову, Николи Васову Мартиновићу и Блажу Ивову Мартиновићу. Прво је у својој књизи *Цетиње — град-херој* (Пожаревац, Просвета, 1983, 232 стр.) подробно описао сва спомен-обележја у Бајицама: *Спомен-плочу Бајичкој резолуцији* (на Спомен-дому у Бајицама), *Спомен-плочу у Суводолу*, *Спомен-плочу на Горничу*. Посебно је писао о *Спомен-дому у Бајицама* и појединачно о *бистама* четворице народних хероја (радови др Владимира Јокановића). Недавно је у књизи „ЦЕТИЊЕ — бунтовно и револуционарно” (Цетиње, Обод, 2003, 324 стр.) објавио биографије четворице бајичких народних хероја (стр. 150-154), подсетио на храбро држање пред непријатељем и смрт Марије Милошеве Мартиновић (стр. 94-95), навео имена (67) погинулих антифашиста и жртава терора (стр. 280-282). И у најновијој својој књизи — *Аутобиографији* (Ужице, 2004, 379 стр.) поново пише о *Бајичкој резолуцији*, наводећи списак 84 интернирца у Албанију (логор Каваја), потписника Резолуције 13. марта 1942 (грешком је изостављено име Митра Крстова Мартиновића — рекао нам је аутор *Аутобиографије!*).

У својој *Аутобиографији* Душан Мартиновић објављује своју генеалогiju, истичући да су његови преци још давне 1350. године дошли из Ужичке нахије, и населили се у село Чарађе у Херцеговини, одакле су доцније мигрирали у Катунску нахију, насељавајући атар села Бајица у XVI веку. Занимљива је и његова тврдња, на основу нотарских которских списа, да је Тудор Ненојев Мартиновић 1440. године, као коњаник, купио у Котору панцирани оклоп и тада се први пут помиње топоним Цетиње. Он је први скренуо пажњу на ту важну историјску чињеницу. У неколико наврата писао је *Родослов* свог огранка Шпировића (ужи огранак братства Марковића), прозван по Шпиру Митрову, који је био, заправо, први званични црногорски поштоноша из прве половине XIX столећа — вре-

мена митрополита Петра Првог и Петра Другог Петровића Његоша — и први црногорски туристички водич.¹

Др Душан Мартиновић је написао некролог о нашем заједничком пријатељу — Здравку Стевову Мартиновићу који је неочекивано и прерано, изненада преминуо 1982. године и уз велике почести и присуство грађана Цетиња и Црне Горе, Зенице и Сарајева, сахрањен на гробљу у Бајицама.² И у својој *Аутобиографији*, на страницама 79-82, са симпатијама је писао о Здравку, подсећајући на њихове прве контакте још док су били ђаци Цетињске гимназије и дружили се код њега на Горничу.

У истој књизи (стр. 78-79) описао је случај без преседана — суђење невином човјеку педесетих година Васу Филипову Мартиновићу, прво демобилисаном официру, а затим осуђеном на смрт, да би по основу петиције Бајица био на поновном суђењу осуђен на осам година робије и, на крају, помилован. Породица му је због траума и душевног бола и раздирања много страдала — отац и старији брат нервно поремећени... На овај драматичан догађај др Душан Мартиновић је подсетио после педесет година, јер до њега о томе драматичном збивању, како каже: „није написана ни новинска репортажа”.

Поред генеалогиие и свог родословља, у *Аутобиографији* аутор пише о својим ближним прецима — деди (даровитом песнику у десетерцу) и баби, родитељима, сестрама и, наравно, о супрузи, сину и кћерки; о блиским рођацима Милутину Видову и Нику Симову.

О блиском рођаку Нику Симову Мартиновићу написао је објективну и непристрасну, научно засновану, монографију: *Нико Симов Мартиновић (1914-1975). Живот и дјело. Општа генеалогиија Мартиновића. Родослов Шпировића*. — (Цетиње, ЦНБ „Ђурђе Црнојевић”, 1995, 265 стр). Истакао је низ неопходних детаља, фактографски и аналитички и приказао животопис овог познатог научника и великог хуманисте, још већег страдалник. О овој књизи писале су многе компетентне личности: академици Петар Влаховић³ и Жарко Ђуровић⁴ и други. Добрило Аранитовић

¹ Др Душан Ј. Мартиновић: *Први црногорски поштоноша и туристички водич*. — Путовање, Подгорица, 2003, 33-34, 84.

² Др Душан Мартиновић: *In memoriam Здравко Мартиновић*. — Цетињски лист, Цетиње, 1982, 156, 10. VIII, 7.

³ Др Петар Влаховић: *Живот и рад Ника Симова*. — Гласник Народне библиотеке „Радосав Љумовић” — Подгорица, 1996, 4-5, 226-230.

⁴ Жарко Ђуровић: *Целовит портрет. Др Душан Ј. Мартиновић, „Нико Симов”*. Централна народна библиотека Црне Горе, Цетиње, 1996. — Борба, Београд, 16. јануар 1997, Свет књиге; исто: Просвјетни рад, Подгорица, 1998, 3-4, 15. фебруар, 18.

је приликом представљања књиге у кући Ђуре Јакшића у Скадарлији, у Београду, пред препуним аудиторијумом еминентних личности устврдио да је књига о Нику Симову јединствени био-библиографски роман! „Јер је управо живот овог знаменитог човјека сам по себи роман, и то узвишено трагичан” (*Аутобиографија*, стр. 90). У књизи о Нику налази се и биографска скица о његовом брату Божу, угледном Цетињанину, који је на вест о Никовој смрти у Сарајеву 10. јануара 1975. добио инфаркт и после неколико месеци (5. априла 1976) умро у 55. години живота.⁵

И о двојници чувених племеника из Бајица: Саву Матову Мартиновићу и Митру Бошкову Мартиновићу написао је монографска дела у којима их је животописао. Уз то, за обојицу приредио је по једну запажену књигу од њихових необјављених рукописа.

У књизи о *Саву Матову Мартиновићу (1806-1896). Живот и стваралаштво* (Цетиње, ЦНБ „Ђурђе Црнојевић”, 1996, 166 стр.) дао је исцрпан био-библиографски портрет о овом црногорском стотинашу, сараднику Вука Стефановића Караџића. Иако неписмен човек, Саво Мартиновић је тринаесторици писара диктирао „из главе” стихове — преко 20 хиљада. Вук Караџић му је у својима збиркама песама објавио око 17.000 стихова. Какав феномен! И њега би, вероватно, прекрила прашина заборава да га др Душан Мартиновић није овековечио. Исте године је приредио и његове *Мемоаре (Животопис, тисма и песме)*, уводну студију написао и библиографију сачинио. Ову занимљиву књигу издала је престижна подгоричка кућа ЦИД (Подгорица, 1996, 413 стр.) и о њој је врло позитивно писала књижевна критика (проф. др Јован Чађеновић, проф. др Радивој К. Шуковић⁶ и др.). Проф. Чађеновић је о Саву Матову писао „као о пјевачу чији живот испуњава XIX вијек”, те да се после сто година од песникове смрти појавила свеобухватна монографија из пера др Душана Мартиновића.⁷ Др Мартиновић је након објављивања поменуте две књиге о Саву Мартиновићу, из његове оставштине објавио више необјављених рукописа — песничких и прозних састава, у београдском часопису *Рас-*

⁵ Др Д. Ј. Мартиновић: *In memoriam. Божо Симов Мартиновић*. — Цетињски лист, 1976, 3, 25. април, 10.

⁶ Др Радивоје Шуковић: *Душан Ј. Мартиновић, Саво Матов Мартиновић (1806-1896)*. — Библиографски вјесник, Цетиње, 1996. — Библиографски вјесник, Цетиње 1998, 2-3, 206-207.

⁷ Др Ј. Чађеновић: *Пјевач чији живот испуњава прошли вијек*. Сто година послје смрти пјевача Сава Матова Мартиновића, појавила се свеобухватна монографија Душана Мартиновића у издању ЦИД-а Подгорица. — Библиографски вјесник, Цетиње, 1998, 1, 212-216.

ковнику, подгоричком *Стварању* и цетињском *Библиографском вјеснику*, те подужу песму о Карађорђу.⁸ Тако је, дакле, ову недовољно познату, али, без сумње, знамениту личност XIX века расветлио и учинио познатом за стручну и научну, дакако, и ширу јавност.⁹

Године 1996. Новинско-издавачка установа „Службени лист” у Београду објавила је књигу генерала Митра Бошкова Мартиновића „Ратне године 1912-1916” (234 стр.), коју је приредио и био-библиографску студију сачинио др Душан Јованов Мартиновић. Две године касније (1998) Културно-просвјетна заједница у Подгорици објавила му је свеобухватну монографску студију (277 стр.) под насловом: „Дивизијар Митар Бошков Мартиновић (1870-1954) — живот и рад”, у коју је уградио податке о генераловим најближим сродницима — синовима, оцу — чувеном Бошку Никову, браћи Петру Бошкову и др Нику, стрицу — цетињском војводи Марку Драгову Мартиновићу, ујаку краља Николе Првог Петровића Његоша, учеснику Граховачке битке 1858. године и носиоцу двије златне Обилића медаље. Младе генерације мало би знале да др Душан Јованов није научно коректно и врло информативно писао о овим знаменитим људима. И објективна стручна и научна критика дала је свој позитиван суд о овој књизи др Душана Мартиновића, не рачунајући нека ефемерна и злонамјерна писања о познатом дивизијару.

Др Душан Ј. Мартиновић писао је у *Цетињском листу* о споменицима и спомен-обележјима НОБ-а на територији Бајица, о револуционарима овог села, ради популарисања догађаја и личности, али и о неразумном уништавању Бајичке барутане (1951), иако је она била споменик културе о којему је чешки етномузиколог Лудвиг Куба са пијететом писао крајем XIX века. Још када се зна банални разлог због чега је разрушена — због камена ради зидања Лјетње позорнице испод Орловог крша. Готово невероватно — као да је околина Цетиња сиромашна грађевинским каменом.¹⁰

Др Душану Ј. Мартиновићу је, као афирмисаном и угледном научном и културном посленику а уз то Бајици, поверено откривање Споменика петорици браће Мартиновић и Вуку Бориловићу 6. јануара 1984. године, реализованом по пројекту проф. архитектуре Уроша К. Мартиновића.

⁸ Др Душан Ј. Мартиновић: *Саво Матов Мартиновић и једна његова необјављена пјесма о Карађорђу*. — У: Карађорђево устанак — настајање нове српске државе. Зборник с научног скупа и поводом њега, Велика Плана, 1998, 171-181.

⁹ Ради упознавања шире читалачке публике, о Саву Мартиновићу др Д. Ј. Мартиновић је у дневнику „Побједа” објавио ка фелтон његове *Мемоаре* у 20 наставака, од бр. 10683 (6. септембра) до бр. 10701 (24. септембра 1995. године).

¹⁰ Види: Цетињски лист, 1982, 157, 25. август, 12.

Иако му је сугерисано од републичке партијске власти да он, као високи функционер — директор Националне библиотеке и друштвено-политички радник, није пожељно да открива Споменик и то на Бадњи дан, религиозни празник, он је категорички одговорио да између племенске части и партијске одговорности одређује се за оно прво, и објаснио да је Бадњи дан пре свега историјски датум. Пошто је читава свечаност 6. јануара 1984. протекла у најбољем реду, није сносио никакве консеквенце, нити позиван на одговорност. Његов говор је обелодањен у његовој *Аутобиографији* (стр. 277-278).

Напокон, у својој племенитој тежњи да скине вео завичајног заборав са знаменитих личности свог родног села и племена, написао је више био-библиографских портрета у познатој серији Централне народне библиотеке „Био-библиографски портрети” — у оквиру које му је штампано осам књига — *Портрети I—VIII*. И у овој занимљивој едицији представио је десетак личности — својих презимењака, и то:

1. Петра (Шака) С. Мартиновића (1868-1916),¹¹
2. Уроша К. Мартиновића,¹²
3. Ника С. Мартиновића (1914-1975),¹³
4. Јована-Јова С. Мартиновића (1871-1922),¹⁴
5. Митра Бошкова Мартиновића (1870-1954),¹⁵
6. Петра Милова Мартиновића (1881-1940),¹⁶

¹¹ Др Душан Ј. Мартиновић — Душан П. Гвозденовић: *Перо (Шако) Стевов Мартиновић и његов просвјетно-педагошки рад* — Васпитање и образовање, Титоград, 1983, 5/6, 177-185.

¹² Др Душан Ј. Мартиновић — мр Александар Чиликов: *Урош К. Мартиновић (био-библиографија)*. — Библиографски вјесник, Цетиње, 1984, 1, 99-106; др Душан Ј. Мартиновић: *Урош К. Мартиновић*. — Побједа, Подгорица, 2004, 13691, 22. јануар, 12.

In memoriam.

¹³ Др Д. Ј. Мартиновић: *Нико Симов Мартиновић као библиограф — поводом 15. годишњице смрти*. — Библиографски вјесник, Цетиње, 1990, 3, 5-14.

¹⁴ Генерал Јован-Јово Мартиновић, син је Сава Матова.

¹⁵ Др Д. Ј. Мартиновић: *Генерал Митар Б. Мартиновић о црногорско-руским односима почетком XX вијека*. — Словенски гласник, Подгорица, 1996, 1, 49-76; исти: *Записи Митра Мартиновића о операцијама Црногорске војске у Првом свјетском рату*. — У: Мојковачке операције 1915-1916. Зборник са научног скупа, Београд, 1997, 393-406.

О дивизијару Митру Бошкову Мартиновићу 1998. објавио је опсежан фелтон у листу „Побједа”, од 26. јуна до 11. јула (у 16 наставака).

¹⁶ Др Душан Мартиновић: *Петар М. Мартиновић — скица за портрет (1881-1940)*. — У: Мојковачке операције 1915-1916. зборник радова с научног скупа, Београд, 1997, 257-265.

7. Петра М. Мартиновића (1897-1984),¹⁷

8. Јова Војинова Мартиновића (1934-1997),

9. Филипа-Аца Мартиновића (1928-1997).

10. Недавно је у *Историјским записима* написао и краћу скицу за портрет дипломате и песника Алексе Вукова Мартиновића,¹⁸ у контексту опсежног чланка „Културно-умјетничка друштва Цетиња с краја 19. до средине 20. вијека”.

Да кажемо и то да је о концертној певачици с краја XIX века — Јелени Мила Савова Мартиновића — писао у неколико махова.¹⁹

Напоследку да кажемо да је др Душан Мартиновић у новопокренутом часопису *Библиолошком гласнику*, органу Удружења библиотекара Црне Горе, објавио историјат Бајичке читаонице — најстарије сеоске читаонице и библиотеке у Црној Гори.²⁰

Ово је био кратак преглед Мартиновићевог научноистраживачког рада о његовим братственицима и племеницима, а уједно и исказивање поштовања и дивљења његовом целокупном стваралаштву које стоји и које ће стајати као „камени престо” у културно-историјској ризници Цетиња у богатој прошлости Црне Горе.

¹⁷ Реч је о чувеном биологу светског гласа — академику Петру Мартиновићу који је вршио трансплатацију главе пилета, с једног на друго у ембриону!

¹⁸ Историјски записи, Подгорица, 2003, 1-4, стр. 97.

¹⁹ Др Душан Ј. Мартиновић: *Трагом података о женама — пионирима позоришне умјетности у Црној Гори*. — Овдје, Титоград, 1990, 257, 18-19.

²⁰ Др Душан Ј. Мартиновић: *Бајичка читаоница — најстарија сеоска библиотека у Црној Гори (из 1893)*. — Библиолошки гласник, Подгорица 2004, 1, 107-115.

